

Araştırma Makalesi • Research Article

Hakkâri Halkevi ve Halkodaları

Hakkari People's House and People's Rooms

Bilal Altan,^{a*}

^a Dr. Öğr. Üyesi, Şırnak Üniversitesi Rektörlüğü, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü, Şırnak/Türkiye.
ORCID: 0000-0002-0194-3516

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 26 Eylül 2018

Düzeltilme tarihi: 25 Kasım 2018

Kabul tarihi: 07 Ocak 2019

Anahtar Kelimeler:

Hakkâri

Halkevi/Halkodaları ve Faaliyetleri

Cumhuriyet Halk Partisi

Tek Parti Dönemi

Şube

ARTICLE INFO

Article history:

Received 26 September 2018

Received in revised form 25 November 2018

Accepted 07 January 2019

Keywords:

Hakkâri

People's House/People's Room and

Activities

Republican People's Party

Single Party Period

Branch

ÖZ

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunu müteakip, sosyal, kültürel, ekonomik, siyasi alanlarda gerçekleştirilen inkılap hareketleriyle devletin modern bir çehreye bürünmesi amaçlanmıştır. Yönetimi elinde bulunduran devletin kurucu kadrosu, arzuladığı moderniteye özellikle halk tabanını dâhil etmek istemiştir. Ancak bölgesel farklılıklarla birlikte, halkın, genel bağlamda modernleşme çabalarını kolayca özümseyebilecek bilinçte olduğunu söylemek zordur. Bölgesel farklılığın önemli bir boyutunu etnik kimlik temelinde değerlendirmek mümkündür. Şöyle ki, devletin resmi dili Türkçe olmasına karşın, araştırmamızın çerçevesini oluşturan Hakkâri'nin de yer aldığı Doğu illerinin bir kısmında yoğun olarak Kürtçe konuşulmakta ve Türkçe bilen kesim azdır. Dolayısıyla mevcut etnik kimliklerin doğal bir sonucu kültürel ayrışmanın neden olduğu sorunları giderebilme çareleri aranmıştır. Devletin ücre bir köşesinde, her türlü gelişim imkânlarından yoksun Hakkâri'de teşekkül edilen halkevinin, halkodalarının faaliyetleri bu açıdan önem arz etmektedir.

ABSTRACT

Following the establishment of the Republic of Turkey, with the realization of the social, cultural, economic, political reform movements, it was aimed to create a modern country. The founding and leading cadre desired to involve the public particularly in the modernization of the country. However, it is difficult to state that the folk were conscious enough of internalising the modernization efforts in general, though there were regional differences. The regional differences could be attributed to the ethnicity to a considerable extent. That is to say, although the official language of the state was Turkish, in some of the eastern provinces including Hakkâri, which establishes the framework of this study, Kurdish was the mostly spoken language and the number of those who could speak Turkish was low. Therefore, a way was sought to solve the problems arising from cultural separation, which is a natural result of ethnic identities of the period. The activities of people's house, people's rooms formed in a remote corner of the country, in Hakkâri, which lacks all kinds of development opportunities, are important in this respect.

1. Giriş

Halkevleri, temelde devlet ideolojisinin, cumhuriyetin getirdiği değerlerin halka anlatılması ve benimsetilmesi amaçlı teşekküllerdir (Arıkan, 1999: 267-270). Bu kapsamda inkılabı bağlı, milliyetçi bir toplum yapısını arzulayan halkevlerinin halka seküler bir yaşam tarzı aşlamak, milliyetçi retorikle

kaynaşmış bir kütle yaratmak, çeşitli kurslarla yetişkin nüfusu eğitmek, Türk dili, tarihi ve kültürünü gün yüzüne çıkarmak gibi amaçları da bulunmaktadır. Söz konusu "Vilayat-ı Şarkıyye" diye adlandırılan Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri olduğunda halkevlerinin temel görevi, buralarda Türkçeyi yaygınlaştırmak ve halkı Türklük etrafında kenetlemek olmuştur. (Ülkü, 1940: 432-433; Çağlayan, 2015: 108-109).

* Sorumlu yazar/Corresponding author
e-posta: altan@gmail.com

Halkevleri, birer kültür merkezi veya kültür ocağı hüviyetine haiz kabul edilmiştir (CHP, 1937: 1; Arık, 1947: 1). Halkevleri, halkı milli maksatlara göre yetiştirmek için, aydınla halk yığınlarının temasa gelip yoğrulmasını mümkün kılan inkılap müesseseleri olarak görülmüştür (CHP, 1941: 11). Halkı bilinçlendirmek adına, çeşitli unsurları tek bir potada, yani ulus potasında eritmek yoluna gidilmiş ve toplumu dönüştürmek için uluslaştırma projesi ele alınmıştır. Proje kapsamında genç kitlelere zorunlu eğitimle ulus bilinci kazandırılırken, yaygın eğitim kurumu olan halkevleri vasıtasıyla da yetişkinler uluslaştırılmaya çalışılmıştır (Akyay, 1999: 1). Diğer taraftan halkevleri, dile dayalı kültürel ayırışma sorununa çözüm üretebilmeye yollarından biri olarak görülmüştür. Süreç içerisinde sayıları hızla artan, devletin en ücra köşelerinde dahi mevcut hale getirilen halkevleri, zorlu ve çetin bir sınav vermiştir.

Milletçe kalkınma ve yükselmenin ifadesi olarak kabul edilen halkevlerine hem yeni rejimin getirdiği çağdaşlaşma reformlarının sağlamaştırılması hem de Kemalist ideolojinin yerleştirilmesi misyonu yüklenmiştir (CHP, 1946, 6; Durukan, Uraz, 2008: 40). Gençliği Türkiye Cumhuriyeti'nin sosyal ve kültürel politikasını yaygınlaştırmada bir araç olarak gören halkevleri, bu bağlamda gençlik üzerine yoğunlaşmış, gençliği donatmaya çalışmıştır (Zeyrek, 2006: 92). Başka bir deyişle gençliğin "Altı Umde"ye sadık olarak yetiştirilmesi amaçlanmıştır (Baltacıoğlu, 1950: 59).¹

Halkevleri bünyesinde teşekkül ettirilen şubeler, komiteler veya çalışma kolları vasıtasıyla ideolojinin halka benimsetilmesi yoluna gidilmiştir. Dil ve Edebiyat, Güzel Sanatlar, Temsil (Gösteri), Spor, İctimai Yardım (Sosyal Yardım), Halk Dershaneleri ve Kursları, Kütüphane ve Neşriyat (Kütüphane ve Yayın), Köycüler (Köycülük), Tarih ve Müze (Müze ve Sergi) şubeleri faaliyetleri ile belirtilen amaca hizmet etme çabası vermiştir (Zeyrek, 2006: 45). Şubelerin çalışma usul ve esasları Genel Merkez tarafından oluşturulan talimatnamelerle çizilirken, çizilen esaslar dışına çıkılmamasına dönük uyarılara dikkat çekilmiştir. Türk devrim ve ideolojisine uymayan, yabancı rejim ve ideolojileri anlatan, gerici anlayışı amaçlayan, bıkkınlık, cinayet, intihar gibi olayları anlatan, gençliği zararlı alışkanlıklara yönlendiren eserlerin halkevi kütüphanelerinde bulundurulmasına izin verilmemiştir (CHP Halkevleri Talimatnamesi, 1935: 18-27).

Halkevleri, Türk Ocakları'nın mirası üzerine inşa edilmişlerdir. Halkevlerine esin kaynağı olan Türk Ocakları, II. Meşrutiyet'in ilanı sürecinde Osmanlılık akımının başarısızlığa uğramasına bağlı olarak, milli mefkûreden ve şuurdan mahrum şekilde bir arada yaşayan Türkleri aynı çatı altında toplama ihtiyacı duyan Türk gençleri ve aydınlarının bir hayat hamlesiyle ortaya koydukları kurumlardır (Sarınay, 2008: 118-119; Toksoy, 2007: 20). Türk Ocakları, devrimlerin rehberliğini yüklenip Anadolu'ya çağdaş uygarlığı götürmekten gençliğe yönelmesine, kadınların toplumda temsilinden Köycüler Cemiyeti ile halka doğru anlayışını benimsemesine, halka sağlık hizmeti sunmasına dair çalışmalar yürütmüştür (Üstel, 2010: 65-170). Öyle ki belirtilen çalışmalarla Türk Ocakları'nın halkevleri için rehber vazifesi gördüğü söylenebilir.

Herkesi milli ülküye bağlayan halk terbiyesi yuvaları işleviyle halkevlerinin ve halkevlerinin küçük birer yapıları halkodalarının Türkiye'nin her yerinde, en küçük kasaba ve

köylerde dahi kuruldukları görülmektedir (Ülkü, 1944: 14). Halkodaları amaç itibarı ile halkevlerinin aynı olup, sadece teşkilat ve idare bakımından daha sade ve basittir (CHP, 1950: 3). Doğudan Diyarbakır ve Van'ın da bulunduğu on dört yerde 19 Şubat 1932 tarihinde halkevleri resmi olarak kurulmuştur (Çeçen, 2000: 95-100). Halkevlerini halkodaları takip edecek ve belirtileceği üzere Türkiye'nin en ücra noktalarından birinde yer alan Hakkâri merkez dışında ilçe, bucak ve köylerinde de bu yapıların kurulması cihetine gidilmiştir.

2. Halkevleri Sürecinde Hakkâri'de Genel Vaziyet

Gelişime uygunluk arz etmeyen coğrafi yapısı ile Hakkâri, 1933 yılında Van Vilayetine bağlanmıştı (Pınar, 2013: 652). Ancak 1936 yılında Şemdinli, Hakkâri, Gevar (Yüksekova) kazaları ile Siirt Vilayetinin Beytüşşebap kazasından teşekkül etmek ve merkezi Çölemerik kasabası olmak üzere, 2885 sayılı kanunla Hakkâri Vilayeti kurulmasına karar verilmiştir (Resmi Gazete, 4 Ocak 1936, No: 3197).

Cumhuriyet Halk Partisi Van Bölgesi Müfettişi Yozgat Milletvekili İhsan Olgun, Hakkâri ilinin sosyo-ekonomik yapısına ait 1948 tarihli raporunda birçok tespiti yer vermiştir. Rapora göre; Hakkâri, yüksek dağlar ve derin vadilerle çevrilmiş, kırk bin nüfuslu, üç kazaya bölünmüş bir sınır vilayetidir. Tamamen yolsuz, senenin yedi ayı mahsur ve karlarla kaplı ilde, halk yazın zomaⁱⁱ dedikleri yaylalara göçmekte, kışın ise dört ay kadar köylerinde oturmaktadır. İlin eğitim ve sağlık hizmetleri yetersiz olup, en önemli geçim kaynağı hayvancılıktır. Ayrıca halk, İran ve Irak sınırları üzerinde hayvan ve buğday kaçakçılığı yapmaktadır (BCA, 490 100 658 195 1, 11-12). Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliğine gönderilen bir başka raporda; yarı göçebe zümrelerden müteşekkil halkın, aşiret ruhunu barındırdığına yer verilmiştir (BCA, 490 100 658 195 1, 65).

1 Ağustos 1937 yılı Hakkâri Halkevi hakkındaki teftiş raporu, halkın cahilliğine ve hayatın ilkelliğine vurgu yapmıştır (BCA, 490 100 658 195 1, 132). 1944 yılı itibarı ile Hakkâri valisi görevini yürüten Fuat Yurttaş, Hakkâri'nin her türlü "vesait-i medeniyyeden" mahrum bir bölge olduğunu ifade etmiştir (BCA, 490 100 1717 981 1, 26). Cumhuriyet Halk Partisi İl İdare Kurulu Başkanı Reşit Keskin ise, il idare kurulu için bina yapılması talebinde bulunduğu ve Genel Sekreterlik makamına yazdığı 3 Ocak 1946 tarihli yazısında Hakkâri için şunları söylemektedir: "Yurdu kurtaran ve koruyan, en bululu günlerde en iyi yol bulup millete gösteren, partimizin yurdun her köşesine saçtığı ışıktan en çok ihtiyacı olduğu halde en az faydalanan yurt köşesi muhakkak ki ilimizdir... Yurdun en uzak bir köşesinde ve iki hudut arasında bulunan, Türk kültürünün yayılmasına şiddetle muhtaç ve susamış olan Hakkâri..." (BCA, 490 100 1717 981 1, 8). Yine Hakkâri Halkevi Başkanı Salih Atlı, 3 Ocak 1949'da Genel Sekreterlikten bütçe talebinde bulunurken, Hakkâri'nin her şeyden mahrum ve geri kaldığını bildirmektedir (BCA, 490 100 1497 103 1, 21).

Hakkâri merkezin yanı sıra Beytüşşebap, Yüksekova, Şemdinli kazalarıyla Çukurca bucağında 1938-1939 eğitim-öğretim yılı içerisinde okuyan öğrencilerin toplamı 125'tir. Buna karşılık vilayetin 36750 bin nüfusu dikkate alındığında, oran oldukça düşük kalmaktadır (BCA, 490 100 985 817 3, 3). 1944-1945 ders yılı içinde mevcut kız ve erkek öğrenci sayısı il dâhilindeki bütün okullarda 365 erkek 79 kız

olmak üzere 444 öğrencidir. Diğer taraftan tahsil çağında il dâhilinde 2769'u erkek 2399'u kız toplam 5168 çocuk mevcuttur (BCA, 490 100 658 195 1, 68).

Hakkâri'de ortaokulun olmayışı memurların bir an evvel Hakkâri'den uzaklaşmasına, halkın da çocuklarını ilkokuldan sonra okutamamalarına yol açmıştır (BCA, 490 100 658 195 1, 112). Hakkâri Milletvekili İzzet Ulvi Aykurt, bu sorunun giderilmesi için Hakkâri'de bir ortaokul açılmasını ve ilkokulların sayısının artırılmasını 1942 yılında hükümete teklif etmiştir. Uzun çalışmalardan sonra nihayet Hakkâri'de ortaokul 1945 yılında açılabilmiştir (Özgen, 2018: 72).

3. Halkevinin Teşekkülü

Hakkâri Halkevi'nden önce Hakkâri'de halkevlerine öncülük eden Türk Ocağı, 29 Ekim 1929 yılında teşekkül etmiştir. Hakkâri Türk Ocağı binası, halk ve memurunin başlılarıyla mülga Hakkâri Vilayeti zamanında 5 odalı olarak inşa edilmiştir. Türk Ocakları'nın kapatılmasıyla bina, okul olarak kullanılmaya başlanmıştır. Harap hale gelen binanın halkevine mal edilmesi ve enkazının satılarak gelir elde edilmesi için valilikçe girişimlerde bulunulmuştur. Ancak Genel Sekreterlik, Türk Ocakları Tasfiye Komisyonu'na emlak defterinde kaydı olmayan bina hakkında herhangi bir işlem yapamayacaklarını bildirmiştir (BCA, 490 100 68 257 1, 1-14).

Ağustos 1936 yılı itibari ile Hakkâri Halkevi mevcuttur. Hakkâri Halkevi Başkanı Maarif Müdürü İhsan Kazandıoğlu, Hakkâri Halkevi'nin 1936 yılında kurulduğunu aktarmaktadır (BCA, 490 100 834 295 1, 22). Aynı şekilde İdris Bora, Genel Sekreterlik makamına yazdığı 21 Ağustos 1941 tarihli mektubunda, Hakkâri Halkevi'nin açılış tarihinin 1936 yılı olduğunu belirtmektedir (BCA, 490 100 1497 102 1, 4). Hakkâri merkezde 21 Şubat 1937 yılında halkevi açılması, Cumhuriyet Halk Partisi Genel Yönetim Kurulu'nca karar verildiği valilik makamına bildirilmektedir. Valilikten açılış töreninin canlı ve harareti bir şekilde yapılması talep edilmiştir (BCA, 490 100 956 701 2, 23). Anlatımlardan 1936 yılı itibariyle Hakkâri Halkevi mevcut olsa da, açılışının 1937 yılında gerçekleştiği ve faaliyetlerine ilgili tarihte başladığı söylenebilir.

Dönemin yazışmalarında Hakkâri ile birlikte Çölemerik isminin de kullanıldığı görülmektedir (BCA, 490 100 972 759 5, 2; BCA, 490 100 1554 332 4, 17). Esasında Çölemerik, belirtildiği üzere Hakkâri ili merkez kazasıdır. (BCA, 490 100 956 701 2, 8). Bu yüzden Hakkâri Halkevi için Çölemerik Halkevi ismi de kullanılmıştır. Örneğin 1938 yılında halkevlerinin kuruluş yıldönümü kutlamalarını, Cevdet Unan "*Çölemerik Halkevi Başkanı*" vasfıyla yazmıştır (BCA, 490 100 956 701 2, 22). Aynı zamanda halkevi başkanlığını da yapan Vali Sadullah Koloğlu, 6 Ağustos 1938 tarihinde Genel Sekreterlikten makbuz talebinde bulunduğu telgrafında; "*Colemerik halkevine...*" diye başlamaktadır (BCA, 490 100 1554 332 4, 18; BCA, 490 100 1144 15 2, 14).

Hakkâri Halkevi'nde muhasiplik, Dil, Tarih ve Edebiyat şubesi başkanlığı görevlerini ifa eden Vilayet Daimi Encümen Üyesi İdris Bora, halkevlerini Kemalist gençliğin mabedi olarak tanımlamaktadır (BCA, 490 100 834 295 1, 19). Beytüşşebap Halkodası Başkanı Turgut Baykal da kendilerine düşen görev için; "... *Partimizin cumhuriyet*

inkulabındaki feyizli hamlelerini, muvaffakiyetle başarmaya çalışacak olan odamızın... Odamız, partimizin esaslı prensiplerinden aldığı feyizli ışıkları kendi kudret ve kabiliyeti nispetinde halkı istifadelendirmeye çalışacaktır." demektedir (BCA, 490 100 956 701 2, 17).

4. Halkevinin Binası ve Durumu

Kültür kaynağı kabul edilen halkevlerinin kurulmuş oldukları yerlerde çalışmalarını sağlamak üzere kendilerini, her türlü ihtiyaca cevap verecek şekilde birer binaya sahip kılmak amaçlanmıştır (BCA, 490 100 1717 981 1, 6). Ancak Hakkâri Halkevi'nde olduğu gibi çoğu zaman ihtiyaca cevap verebilecek binanın yapılması mümkün olamamıştır.

Bulak Mahallesi'nde, çarşı içinde yer alan ve satın alındığı tarihe kadar bina için kira ödenen hususi idareye ait Hakkâri Halkevi binası bahçe ile birlikte 150 metrekaredir. Aslında dispanser olarak kullanılmakta olan binanın bir odası halkevine tahsis edilmiştir. Bina; dar, zemini ve üstü toprak bir vaziyettedir. 10 Haziran 1944 yılında 300 lira bedelle hususi idareden alınan bina, Cumhuriyet Halk Partisi'nin gayrimenkulü olmuştur. Ancak binanın 1950 yılına kadar tapuya tescil ettirilmediği ve sigorta ettirilmediği anlaşılmaktadır (BCA, 490 100 1625 637 2, 1-4; BCA, 490 100 1717 981 1, 8-24; BCA, 490 100 834 295 1, 3-16).ⁱⁱⁱ 1944 yılı sonlarında halkevi binası yanında hususi muhasebeye ait bir dükkân satın alınarak halkevine ilave edilmesi ve ambar olarak kullanılması sağlanmıştır (BCA, 490 100 1717 981 1, 12-29). Mevcut binanın küçük olması ve özellikle tertiplenen halkevleri yıldönümleri münasebetiyle katılımın artabilmesi ve binanın yetersiz kalması nedeniyle, 1945-1946 yıllarında yeni bir halkevi inşası için ilgili makamlarca girişimler başlatılmıştır. 1947 yılı başında da Hakkâri Valisi Cahit Ortaç, Milletvekili Selim Seven, Cumhuriyet İl İdare Kurulu Başkanı Reşit Keskin ve Halkevi Başkanı Reşat Özöcal'ın müştereken imzaladığı yazıyla, merkezden yeni bir bina yapılması talep edilmiştir. Genel Sekreterlik, bina yapımı için arsa teminini, arsanın genel vaziyetini gösteren bir krokiyi, varsa şehir planını şart koşmuştur (BCA, 490 100 1717 981 1, 1-8). Ancak yeni bir bina yapımı mümkün olmamış ve mevcut bina ile devam edilmiştir.

5. Halkevi Çalışmaları

1936 yılında teşekkül edip, 21 Mart 1937 yılında faaliyete geçen Hakkâri Halkevi'nin aynı yılın Haziran- Kasım dönemini içeren ve rapor haline getirilen faaliyetleri oldukça yetersizdir (BCA, 490 100 985 817 3, 17-18; BCA, 490 100 658 195 1, 131). 1937, 1941, 1942 ve 1944 yıllarına ait teftiş raporlarına yansıyanlar, Hakkâri Halkevi çalışmalarının durgunluğuna vurgu yapmaktadır (BCA, 490 100 658 195 1, 77-132).^{iv} Hakkâri Halkevi yetkililerince, halkevinin kendilerinden beklenen görevi ifa edememesinin nedenleri arasında; merkezden yapılan yardımların azlığı, mahalli gelir kaynaklarından yararlanılamaması, muhitte okur-yazar ile Türkçe bilenlerin sayısının azlığı, muhittin diğer yerlere uzaklığı, kış mevsiminin uzun sürmesi, binanın fiziki şartlarının yetersizliği, halkevi idare heyeti, şube üyelerinin muhitten tayin vesilesiyle ayrılmaları gösterilmiştir (BCA, 490 100 834 295 1, 10-23; BCA, 490 100 940 647 1, 26). Ayrıca II. Dünya Savaşı'nın zor şartları, memur kesimin içinde bulunduğu sosyal ve ekonomik durumun etkisi de yadsınmaz (Pınar, 2013: 654)

Hakkâri Halkevi; Dil, Tarih ve Edebiyat, Ar (Sanat), Gösterit (Temsil), Spor, Sosyal Yardım, Kitapsaray (Kütüphane) ve Köycülük olmak üzere yedi şube ile kurulup çalışmalarına başlamıştır. İlk seçimde Dil, Tarih ve Edebiyat şubesi başkanlığına Kültür Direktörü İhsan Kazandioğlu, Ar şubesi başkanlığına Merkez İlkokul Başöğretmeni Ahmet Yıldırım, Gösterit şubesi başkanlığına Emniyet Amiri Fethi Vardar, Spor şubesi başkanlığına Nüfus Müdür Vekili Başkâtip Hamdi Gültekin, Sosyal Yardım şubesi başkanlığına Vilayet Sağlık ve İctimai Muavenet Direktörü Doktor Habip Poyraz, Kitapsaray şubesi başkanlığına İdris Bora ve Köycülük şubesi başkanlığına da Hususi Muhasebe Müdürü Süleyman Öner seçilmiştir. Hakkâri Halkevi'nin Ar şubesi dışında 1950 yılına kadar bu şubelerle devam ettiği anlaşılmaktadır. Halkevi muhasipliğine Öğretmen Fethi Okat, kâtipliğine de hususi muhasebeden Zeki Demir getirilmiştir. Halkevi kuruluşunu müteakip halkevi işlerinin yürütülmesi için başlangıçta Hakkâri Valisi Sadullah Koloğlu başkanlığı bizzat ifa etmiştir (BCA, 490 100 940 647 1, 74-75; BCA, 490 100 985 817 3, 2-18; BCA, 490 100 834 295 1, 7).^v

31 Mart 1938 yılındaki kayıtlara göre Dil, Tarih ve Edebiyat şubesinde 20, Ar şubesinde 16, Gösterit şubesinde 16, Spor şubesinde 28, Sosyal Yardım şubesinde 15, Kitapsaray şubesinde 18 ve Köycülük şubesinde ise 28 kişi olmak üzere toplam 141 kişi kayıtlıdır. Kayıtlı üyelerin çoğunluğunu memur, öğretmen, tüccar, çiftçi vesaire oluşturmaktaydı. Aynı dönemde Mektupçu Şeref Ayyıldız Dil, Tarih ve Edebiyat şubesinin, Başöğretmen Ahmet Yıldırım Ar şubesinin, Öğretmen Riya Güzel Gösterit şubesinin, Veteriner Sağlık Memuru Siyami Saray Spor şubesinin, Habip Poyraz Sosyal Yardım şubesinin, İdris Bora Kitapsaray şubesinin ve Süleyman Öner ise Köycülük şubesinin başkanlığını yürütmüştür (BCA, 490 100 985 817 3, 13).^{vi}

20 Aralık 1940 seçimlerine göre, Sosyal Yardım şubesinde Süreyya Dağlardelen, Dil, Tarih ve Edebiyat şubesinde Maarif Müdürü Osman Vurğun, Spor ve Ar şubesinde Doktor İbrahim Alğan, Kitapsaray şubesinde İdris Bora, Köycülük şubesinde Süleyman Öner ve Gösterit şubesinde Mahalli İdareler Mümeyyizi Mehdi Türkes başkan seçilmişlerdir (BCA, 490 100 940 647 1, 47-50).

Şubat 1941 sürecinde Hakkâri Halkevi Kitapsaray şubesi başkanlığına Süleyman Öner; Köycülük şubesi başkanlığına Mehdi Türkes ve Gösterit şubesi başkanlığına da Cumhuriyet İlkokulu Başöğretmeni Osman Baykut seçilmiştir. 23 Mayıs 1941 yılı öncesinde Dil, Tarih ve Edebiyat şubesi başkanlığında Maarif Müdürü Osman Vurğu bulunmaktaydı. Osman Vurğu'nun askere gitmek suretiyle ayrılmasına binaen yerine Posta ve Telgraf Merkez Müdürü Avni Öztürk seçilmiştir (BCA, 490 100 972 759 5, 5-7).

12 Ocak 1942 yılındaki seçimlerde Musa Uzel Dil, Tarih ve Edebiyat şubesi, PTT Müdürü Avni Öztürk Spor şubesi, Muhasebe Müdür Vekili Rauf Yücel Gösterit şubesi, Veteriner Sıtkı Olcay Köycülük şubesi ve Vilayet Muhasebe Müdürü Şehmus Erdoğan Kitapsaray şubesi başkanlığına seçilmiştir (BCA, 490 940 647 1, 35). Nisan 1943'te yapılan seçimlerde ise Dil, Tarih ve Edebiyat şubesi başkanlığına Başkâtip Sıtkı Taşar, Köycülük şubesi başkanlığına Sıtkı Olcay, Kitapsaray şubesi başkanlığına Muhasebe Müdürü Musa Erdoğan, Spor şubesi başkanlığına Avni Öztürk, Gösterit şubesi başkanlığına Hususi Muhasebe Müdürü Rauf

Anadol ve Sosyal Yardım şubesi başkanlığına da İdris Bora seçilmiştir (BCA, 490 100 940 647 1, 26-27).

30 Nisan 1944 yılında yapılan seçimler neticesinde Kitapsaray ve Yayın şubesi başkanlığına Maarif Müdürü Zahit Atay, azalıklarına Mehmet Barutçu, Mahkeme Başkâtibi Sıtkı Daşar, Sosyal Yardım şubesi başkanlığına Hükümet Doktoru Yusuf Tunca, azalıklarına Öğretmen S. Şengezer, Nüfus Başkâtibi F. Korkmaz; Spor şubesi başkanlığına Emniyet Amiri Hikmet Elgün, azalıklarına Muhasebe Müdürü Z. Akyönlü, Mümeyyiz T. Tan ve Köycülük şubesi başkanlığına Sorgu Hâkimi Nadir Omay, azalıklarına ise Tüccar M. Çallı, Çiftçi M. Sait Atay ittifakla seçilmişlerdir. Seçimlerde Vali Fuat Yurttaş'ın da hazır bulunması, halkevlerinden beklenen verim açısından önemsenmiştir (BCA, 490 100 972 759 5, 1-4).

Şubat 1947'de Hakkâri Halkevi Dil, Tarih ve Edebiyat şubesi başkanlığında bulunan Cevat Bingöl'ün 1950 Eylül'üne kadar görevi yürüttüğü görülmektedir. 23 Şubat 1947 yılında yapılan seçimlerde, Salih Atlı Spor şubesi, Yusuf Yüzen Sosyal Yardım şubesi, Edip Turhan Köycülük şubesi, Reşat Özocal da Kitapsaray şubesi başkanlığına getirilmiştir (BCA, 490 940 647 1, 3). Yine 1950 Eylül itibari ile Sosyal Yardım şubesi başkanı Tüccar İbrahim Ümit, Spor şubesi başkanı Özel İdare Kontrolörü Mehmet Çetin, Köycülük şubesi başkanı Zeki Demir ve Gösterit şubesi başkanı Öğretmen Hasan Gülbahar'dır (BCA, 490 100 956 701 2, 3-4; BCA, 490 100 834 295 1, 7).^{vii}

Dil, Tarih ve Edebiyat şubesi, Hakkâri tarihi hakkında araştırmalar yapmaya ve bu hususta konferanslar vermeye gayret göstermiş; Türk tarihi ve Türklerin ana vatandan göçleri hakkında halkla görüşmeler gerçekleştirmiştir. Şube, fonetik olarak muhtelif birkaç dilin halitasını taşıdığı gerekçesiyle muhitin dil inkılabına özellikle muhtaç olduğu tespitinde bulunmuştur. Hakkâri merkezde % 80'in Türkçe bilemediğini belirleyen şube, bu nedenle halkın devlet dairelerindeki memurlarla anlaşmada sıkıntı yaşadığını vurgulamıştır. Yine halkın öz dili kabul edilen Türkçe'nin mevcut hali, muhitte kültürün ilerletilmemiş olmasından kaynaklandığı belirtilmiştir (BCA, 490 100 985 817 3, 2-7).

Ar şubesinde, köylere gidilmek suretiyle halkın diliyle söylenen halk türkülerini ve halk oyunlarının şekillerini tespitte, halka ulusal marşlar öğretilmeye çalışılmıştır. Radyo ve gramfon vasıtasıyla halkın müzik ihtiyacı karşılanmaya çalışılmışsa da tahsisat yokluğu çalışmaları sekete uğratmıştır (BCA, 490 100 985 817 3, 4-7).

Muhitteki öğretmenleri ve gençleri bünyesinde toplayan Gösterit şubesi, Mavi Yıldırım piyesini sergileyebilmişse de İstiklâl Savaşı'nı anlatan Tarih Utandı piyesini Mustafa Kemal'in vefatı nedeniyle sergileyememiştir. Diğer taraftan şubenin, piyesler için düzenli ve uygun bir salonu bulunmamaktaydı (BCA, 490 100 985 817 3, 4-7).

Spor şubesinin girişimleriyle, Hakkâri'de bulunan İlhanlı ve İlhanlı kulüpleri arasında futbol, voleybol, atletizm, mukavemet, sürat ve diğer sporlar yaptırılmıştır. Tüfeklerle sürek avı ile uzun köy gezilerinde kızaklarla kayma sporlarını icra eden Spor şubesinin, mevsim şartlarından dolayı futbol, voleybol gibi faaliyetleri aksamaktaydı (BCA, 490 100 985 817 3, 4-7). Ankara'daki Florya Mağazası'ndan bir tane voleybol ağı ve bir tane lastikli voleybol topu Hakkâri Halkevi için alınmıştır (BCA, 490 100 1122 96 3, 1-2).

Van Halkevi Spor şubesinin daveti üzerine Hakkâri Halkevi Spor şubesi futbol takımı ile Van Halkevi Spor şubesi futbol takımı arasında müsabaka tertiplenmiş, bu sayede bölgeler arası dayanışma sağlanmak istenmiştir. (Pınar, 2013: 12). 1944 yılı teftişinde Spor şubesinin eleman yetersizliğinden hiçbir faaliyette bulunmadığı ve şubenin kayıtlı üyelerinin de belli olmadığına yer verilmiştir (BCA, 490 100 658 195 1, 77-79).

Fakir ve kimsesiz okul talebelerini giydirmek, ihtiyaç sahibi hastaların yardımına koşmak, muhitte ehemmiyet arz eden sıtma ve sıtma ile mücadele hakkında konferanslar vermek Sosyal Yardım şubesince gerçekleştirilebilen faaliyetlerdir. Bu hususta Sosyal Yardım şubesi başkanı Doktor Habip Poyraz büyük çaba sarf etmiştir (BCA, 490 100 985 817 3, 5).

Merkezden, Hakkâri Halkevi ve merkeze bağlı halkodaları kütüphaneleri için kitap gönderilmektedir (BCA, 490 100 1046 1019 1, 2; BCA, 490 100 1554 332 4, 7-8). Kitapsaray şubesi, partiden ve diğer kardeş halkevlerinden kitap, gazete ve dergi temin etmeye çalışmış, Cumhuriyet, Karagöz, Ulus, Son Telgraf, Tan gazetelerine abonelik sağlayarak halkın okuma zevkini arttırma gayreti göstermiştir (BCA, 490 100 985 817 3, 5; BCA, 490 100 834 295 1, 11; BCA, 490 100 658 195 1, 132). 1 Ağustos 1937 yılı teftiş raporunda kayıtlı 325 kitap mevcutken, 1938 yılı Ocak ayında kayıtlı kitap sayısı 300'dür (BCA, 490 100 658 195 1, 131; BCA, 490 100 985 817 3, 14). Hakkâri Halkevi kütüphanesinde Ekim 1945 itibarıyla tanzim edilen ve kayıt altına alınan kitap sayısı 1266'dır (BCA, 490 100 1046 1019 1, 1). 1950'de bu sayı 2190'ı bulmuştur. Hakkâri Halkevi'nin kapatıldığı tarihe kadar kendisine ait yayımladığı herhangi bir kitap, broşür ve dergi olmamıştır (BCA, 490 100 834 295 1, 5).

Köy gezileri tertipleyen Köycülük şubesi halkla temaslarında dil sorunu yaşamıştır. Sorun bir nebze de olsa dil bilenler ve dil bilenlerin delaletiyle giderilmeye çalışılmıştır. Gezilerde Cumhuriyet hükümetinin başardığı işleri anlatmak, köycülüğün ehemmiyeti hakkında nasihatle bulunmak ve konferanslar vermek, Hakkâri merkeze yakın mahalle ve köylerden davet edilen halka radyo haberlerini dinlettirmek faaliyetler arasındadır (BCA, 490 100 985 817 3, 5). 1944 yılı teftişi, Köycülük şubesinin faaliyetinin olmadığına vurgu yapmıştır (BCA, 490 100 658 195 1, 78).

Halkevleri vasıtasıyla özellikle Türkçe dışında Kürtçe ve Arapçanın yoğun olarak konuşulduğu Doğu bölgelerinde dil mevzusu çok önemsenmiştir. Hakkâri ili ve çevresi örneğinde Kürtçe ve Arapçanın unutturulup yerine öz Türkçenin hâkim kılınması Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliğince istenmiştir. Öyle ki Hakkâri Halkevi'nin bütün teşkilatı ile esaslı bir dil seferberliği savaşına girmesi gerektiği belirtilirken, mevzu başarıldığı takdirde halkevinin amacına ulaşmış sayılacağı ifade edilmiştir (BCA, 490 100 658 195 1, 129). Dil seferberliğine hizmet edebilecek en önemli girişim olarak Türkçe okuma ve yazma kursları görülmüştür.

Hakkâri merkez ve bağlı kaza, bucak ile köylerde okuma-yazma oranının ve Türkçe bilenleri azlığı dikkat çekmiştir. Beytüşşebap Halkodası Başkanı Turgut Baykal, kazada okuma düzeyinin acıklı bir vaziyette bulunduğunu, Türkçeyi bilen vatandaşların düzeyinin % 3'e bile ulaşmadığını belirtmiştir (BCA, 490 100 956 701 2, 1).

Halkevleri ve halkodalarında açılacak Türkçe okuma ve yazma kurslarının Ocak-Nisan ve Eylül-Aralık dönemlerini kapsamaması gerekmektedir. Ancak Hakkâri Halkevi ve kaza, bucak halkodalarında halkın yaylalara gitmesi, kış şartları kursların açılma dönemini etkilemekteydi (BCA, 490 100 1055 1051 1, 54-69). Diğer taraftan okuma yazma zevkinin yoksunluğunda, açılan Türkçe okuma yazma kurslarına rağbet düşük kalmıştır. Çocuklarını ilkokula göndermeye yanaşmayan velilerin kendileri de kurslara ilgi göstermemiştir (BCA, 490 100 1055 1051 1, 78).

Hakkâri Halkevi'nin üye azlığından teşekkül etmeyen Halk Dershaneleri ve Kurslar şubesi sorumluluğunda bulunan Türkçe okuma ve yazma kursları, halkevi idare heyetince Sosyal Yardım şubesine devredilmiştir (BCA, 490 100 1055 1051 1, 112). Ocak 1945'ten 31 Mart 1945 yılına kadar devam eden, Übeydullah Mümtaz Seven tarafından verilen ve 44 kişinin kayıt yaptığı gece kursunu 35 kişi başarılı olarak bitirmiştir (BCA, 490 100 1055 1051 1, 105). Ocak ayından başlayıp Nisan ayında sonlanan 1946 yılı birinci devre Türkçe okuma yazma kursu, biri Dağgöl Mahallesi'nde diğeri cezaevinde açılmıştır (BCA, 490 100 1055 1051 1, 63). 1 Aralık 1947 yılında Türkçe okuma yazma kursunun açıldığı ve mevcudun 30-40 arasında değiştiği bildirilmiştir (BCA, 490 100 1055 1051 1, 66-67). 1 Nisan 1948'de sona eren Türkçe okuma yazma kursuna devam eden 35 kişiden 18'i belge alabilmiştir (BCA, 490 100 1055 1051 1, 64). 1 Ekim 1948'de açılıp 1 Şubat 1949'da sona eren ve Öğretmen Sait Erol'un verdiği Türkçe okuma yazma kursuna 30 kişi kayıt yapmıştır. İmtihana giren 20 kişiden 10'u başarılı olarak belge alabilmiştir (BCA, 490 100 1055 1051 1, 35-36). 1949 yılında Hakkâri Halkevi'nde açılan birinci devre Türkçe okuma yazma kursuna ise 40 kişi kayıt yaptırmış, ancak gerek maişetleri peşinde koşmaları gerekse katırcı olmaları hasebiyle Van'a ve sair civar yerlere gitmelerinden dolayı imtihanlara katılmamışlardır (BCA, 490 100 1055 1051 1, 17). Yine 1 Şubat 1950 açılıp, 1 Mayıs 1950'de sona eren, Öğretmen İsmail Karaman'ın verdiği Türkçe okuma yazma kursuna 29 erkek kayıt yapmış ve bunlardan başarılı olmak suretiyle 11 kişi belge alabilmiştir (BCA, 490 100 1055 1051 1, 5-6).

Türkçe okuma yazma kursları dışında çok sınırlı da olsa genç kız ve kadınlara mahsus köy kadınları gezici kursları açılabilmiştir. Hakkâri il merkezinde 1947-1948 öğretim yılında Mesrur Uz, 1949-1950 öğretim yılında ise Cemile Negiz idaresinde açılan kurslar verilebilecek örneklerdir (BCA, 490 100 1055 1051 1, 120-137).

Hakkâri Halkevi'nin çalışmalarının ve imkânlarının yetersizliğinden dolayı, Halkevi Başkanı Maarif Müdürü Zahit Atay, oluşturulan yeni idare heyetinin Haziran 1944'ten başlamak üzere halkevine dair işleri yeniden ve baştan ele aldığını belirtmiştir. Çünkü halk terbiyesi ve memurların halkevinden azami düzeyde yararlanması sağlanamamıştır. Diğer taraftan Vali Fuat Yurttaş da aynı süreçte, halkevinin oturacak bir sandalyesi, kitaplarını koyacak bir kütüphanesi ve masası olmadığını Genel Sekreterliğe bildirmiştir (BCA, 490 100 1717 981 1, 23-26). Hakkâri'nin coğrafi ve tabii durumu yolların kapanmasına neden olduğundan yazışmalar aksamaktaydı. Dolayısı ile kimi zaman kaza ve köy halkodalarının faaliyetleri zamanında ilgili mercilere ulaştırılamamaktaydı (BCA, 490 100 956 701 2, 5-11). Yine 1950 itibarıyla halkevinin işlerini yürütecek bir muhasip veya kâtibin yokluğu, halkevi

açısından durumun iç açıcı olmadığını göstermektedir (BCA, 490 100 834 295 1, 6).

28 Aralık 1944 tarihli teftiş raporunda, 15 Temmuz 1943 yılına kadar halkevi başkanlığı yapan, komünistliğinden dolayı mahkemesi cereyan eden Mehdi Türkeş zamanında halkevinin tamamen metruk bir durumda bırakıldığı, bayram günleri hariç kapalı kaldığı aktarılmıştır. Mehdi Türkeş'ten önce başkanlık yapan Adliye Başkâtibi Sıtkı Taşar zamanında da faaliyette bulunulmamıştır (BCA, 490 100 658 195 1, 76).

Hakkâri Halkevi'nde halkevlerinin açılış yıldönümleri her yıl kutlanmaya ve kutlamalara halkın katılımı sağlanmaya çalışılmıştır. 1938 yılı kutlamalarında Halkevi Başkanı Cevdet Unan, halkevlerinin amacı, teşekkülü ve faydaları hakkında bilgi vermeye; Emniyet Başkomiseri İbrahim Köker, bayrağın şeref ve kutsiyetine dair halkı aydınlatmaya çalışmıştır. Bu süreçte fotoğraf makinesinin ve radyonun olmayışı dikkat çekmiştir (BCA, 490 100 956 701 2, 21-22). Halkevlerinin açılışının 10. yıldönümü münasebetiyle halkevinin Gösterit şubesince bir müsamere tertiplenmek istenmiştir. Gösterit şubesinde kadın üye bulunmadığından, müsamere için Genel Sekreterlikten en fazla bir kadın oyuncu ya da tamamen erkek oyuncuların mürekkep bir piyes talep edilmiştir. Böyle bir talebe halkevindeki mevcut piyeslerde birçok kadın oyuncunun varlığı yol açmıştır. Uygun piyes halkevine gönderilmiştir (BCA, 490 100 1229 91 1, 3).

24 Şubat 1946 yılında Hakkâri Halkevi'nde halkevlerinin açılış yıldönümü halk ve memurların katılımıyla kutlanmıştır. Partinin amaçlarına, halkevinin çalışmalarına değinilmiş, mahallî türküler söylenmiş ve mahallî oyunlar oynanmıştır. 1948'deki yıldönümü kutlamasında; açılış nutkuna, millî şarkılarla mahallî türkülerin söylenmesine ve millî oyunlarla mahallî oyunların oynanmasına yer verilmiştir (BCA, 490 100 956 701 2, 2-13).

1936 yılı hususi muhasebe ve belediye bütçelerinden Hakkâri Halkevi'ne 100 lira tahsisat konulurken, 1939 yılı Hakkâri merkez ve Beytüşşebap, Şemdinli ile Yüksekova kazaları belediyelerinin malî yılı bütçelerinin zayıf olmasına binaen, buralardaki halkevlerine herhangi bir yardım yapılamamıştır (BCA, 490 100 1497 102 1, 1-4). 1949 yılı bütçesinden Hakkâri Halkevi'nin genel ihtiyaçlarına karşılık olarak 500 lira gönderilmiştir (BCA, 490 100 1497 103 1, 18-21). Cumhuriyet Halk Partisi İl İdare Kurulu'nca Nisan 1950'de merkez halkevi ile merkeze bağlı halkodalarının mühim ihtiyaçları için bütçeden para aktarılması istenmiş; ancak bütçe durumunun müsait olmaması nedeniyle merkezden olumsuz yanıt verilirken, genellikle mahallî imkânlarla çözüm bulunması istenmiştir (BCA, 490 100 1497 103 1, 1-5).^{viii} Ancak özel idare ve belediye bütçelerinin darlığı, Hakkâri'nin oldukça kısıtlı imkânlarla sahip bir bölge ve halkının fakir olması da belirtilen çözümü mümkün kılmamaktaydı (BCA, 490 100 1497 103 1, 7-21).

Haziran 1937'de Hakkâri Halkevi'nin radyo alma girişiminde bulunduğu görülmektedir (BCA, 490 100 1229 91 1, 10). Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliğinden Hakkâri Halkevi'ne bir adet Philips marka radyo ile ahize ve pil gibi ekipmanları 1939 yılında hediye edilmiştir (BCA, 490 100 1229 91 1, 3). Halkevi çalışanları, kültürel faaliyetler kapsamında halkı aydınlatma ve memlekette gelişen olayları anlatabilmek için radyodan faydalanmıştır.

Gazetelerin Hakkâri'ye çok geç ulaştırılmasından dolayı radyo bu eksikliği büyük bir oranda kapatmaktaydı (Özgen, 2018, 76).

6. Halkevi Başkanları

Haziran 1937 yılı itibari ile Hakkâri Halkevi Başkanı Siret İstemi'dir. Mayıs 1938 sürecinde Cevdet Unan, Ağustos 1938 sürecinde ise Hakkâri Valisi Sadullah Koloğlu halkevi başkanlığını da yapmaktaydı (BCA, 490 100 956 701 2, 22; BCA, 490 100 1554 332 4, 18; BCA, 490 100 1144 15 2, 14). Aralık 1938-Haziran 1940 arasında Hakkâri Halkevi başkanlığı makamında Maarif Müdürü İhsan Kazandıoğlu bulunmaktadır (BCA, 490 100 940 647 1, 71; BCA, 490 100 956 701 2, 19; BCA, 490 100 1010 897 2, 15). Ekim 1940'ta Vilayet Nafia Müdürü Fahri Kuran başkanlığa seçilmiştir (BCA, 490 100 940 647 1, 53). 10 Aralık 1940 ve 1941 Şubat – Haziran sürecinde Halkevi Başkanı Dr. Kâzım Alplaçin'dir. (BCA, 490 100 940 647 1, 47-48; BCA, 490 100 1229 91 1, 2-3; BCA, 490 100 972 759 5, 5-7). Vilayet Sıhhat Müdürü Kazım Alplaçin'in Rize'ye tayini dolayısıyla yerine Başöğretmen Osman Baykut 15 Ocak 1942'de tayin edilmiştir (BCA, 490 100 940 647 1, 31-32). Osman Baykut'tan sonra muhtemelen başkanlık görevini Adliye Başkâtibi Sıtkı Taşar ifa etmiştir (BCA, 490 100 658 195 1, 76). Nisan 1943 yılında yapılan seçimlerde Vilayet Tahriyat Mümeyyizi Mehdi Türkeş başkanlığa seçilmiştir (BCA, 490 100 940 647 1, 26-27). Mehdi Türkeş'ten boşalan başkanlık görevine Vilayet Mektupçusu Raşit Şener Temmuz 1943 yılında getirilmiştir (BCA, 490 100 940 647 1, 25). Mayıs 1944-31 Aralık 1944 tarihine kadar başkanlık görevinde, halkevinin Kütüphane ve Yayın şubesi başkanlığını da yapan Maarif Müdürü Zahit Atay bulunmaktaydı. İlgili tarihten itibaren Nüfus Müdürü Reşat Özöcal, göreve önce vekâleten getirilmiş daha sonra başkanlığa seçilmiştir. Reşat Özöcal'ın 3 Nisan 1945 tarihine kadar başkanlık görevinde bulunduğu anlaşılmaktadır (BCA, 490 100 658 195 1, 93; BCA, 490 100 972 759 5, 1; BCA, 490 100 940 647 1, 13-15; BCA, 490 100 1055 1051 1, 105). Eylül-Aralık 1945 sürecinde halkevi başkanlığı görevini yürüten kişi, Hakkâri ve lise mezunu bulunan Ubeydullah Mümtaz Seven'dir (BCA, 490 100 1046 1019 1, 1; BCA, 490 100 1023 936 3, 1; BCA, 490 940 647 1, 5-8). 23 Şubat 1947 yılında Kitapsaray şubesi başkanlığı uhdesinde kalmak üzere Reşat Özöcal başkanlığa seçilmiştir (BCA, 490 100 940 647 1, 3). Reşat Özöcal'ın Mardin Nüfus Müdürlüğü'ne tayin edilmesi sonrası Evrak Memuru Salih Atlı halkevi başkanlığına seçilmiş ve Eylül 1950 'ye kadar Salih Atlı'nın görevi yürüttüğü görülmektedir (BCA, 490 100 956 701 2, 3; BCA, 490 100 1497 103 1, 17; BCA, 490 100 834 295 1, 7; BCA, 490 100 940 647 1, 1).

7. Halkın Tutumu ve Halkla İlişkiler

Hakkâri merkez halkevi ile bucak ve köylerdeki halkodaları beklenen ilgiyi göstermekten uzak kalmıştır. Haziran 1937 yılına ait teftiş raporunda Hakkâri Halkevi'ne yerli halkın pek azının kayıtlı olduğu yazılıdır (BCA, 490 100 658 195 1, 131). Kılaban Halkodası başkanı Emekli Subay Rıza Timuçin, Kılaban Halkodası'na halkın ilgi göstermediğini ve halkodasını sahipsiz bıraktığına dikkat çekmiştir (BCA, 490 100 1497 103 1, 7).

1944 yılı teftiş raporu, halkın ve memurların halkevine devam ettiğini, dergi, gazete ve kitap okuduklarını

belirtmiştir (BCA, 490 100 658 195 1, 79). Ancak belirtilen kesim Türkçeyi, okuma ve yazmayı bilenlerden oluşmakta ve sayıları da genel nüfusa oranla oldukça azdır.

Hakkâri merkez ve köylerinde halkı ayırıştırıcı mahiyette kimi zaman tatsız hadiseler yaşanabilmiştir. 1944 yılında yaptırılan İsmet İnönü'ye ait büstün 28 Aralık 1950'de sökülerek atılması, önceleri Cumhuriyet Halk Partisi saflarında yer alıp sonradan Demokrat Parti'ye geçen kişilere, Cumhuriyet Halk Partisi İl Başkanı Mehmet Çallı tarafından mal edilmiştir. Hadisenin gerek Cumhuriyet Halk Partisi'ne gerekse bağımsız ve Demokrat Parti'ye mensup halk tarafından telin edildiği belirtilmektedir. Mehmet Çallı'nın merkeze bildirdiği diğer bir hadise, Livin bucak merkezi olan Pıyanis köyü halkının Cumhuriyet Halk Partisi ve Demokrat Parti'ye mensup olmak üzere iki safa ayrılması neticesinde, Demokrat Parti'ye mensup zümrenin Cumhuriyet Halk Partisi grubuna saldırıp, birinin ölümüne neden olmasıdır. Yaşanan tatsız hadise, Demokrat Parti'nin seçimleri kaybetmelerini hazmedememelerine bağlanmıştır (BCA, 490 100 460 1888 4, 1-4).

Halkın irşat ve tenvirine sadece halkevleri ve halkodaları değil, aynı zamanda Cumhuriyet Halk Partisi'nin taşra teşkilatları da çalışmıştır. Cumhuriyet Halk Partisi Şemdinli İlçe İdare Kurulu Başkanı İbrahim Töre'nin Genel Sekreterlikten halkın irşat ve tenviri için mecmua, gazete talebinde bulunması bu kapsamda değerlendirilebilir. Talebi dikkate alan sekreterlik, Ulus ve Karagöz gazetelerini 31 Mayıs 1949 yılından itibaren göndermeye başlamıştır (BCA, 490 100 1242 137 3, 6-11).

8. Hakkâri Halkevi'ne Bağlı Halkodaları

Hakkâri Halkevi dışında merkeze bağlı bucak ve köylerde halkodaları da faaliyet göstermiştir (BCA, 490 100 1497 103 1, 1). Söz konusu halkodaları şunlardır:

8.1. Yüksekova Halkodası

Hakkâri Halkevi İdare Heyeti, Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliğinin yazılı buyruğuna binaen, Yüksekova kazasında halkodası açılmasının uygun olacağına oybirliği ile 21 Aralık 1939'da karar vermiştir (BCA, 490 100 956 701 2, 19-20). 25 Şubat 1940 yılında da Yüksekova Halkodası'nın açılışı gerçekleştirilmiştir (Pınar, 2013: 654).

Yüksekova Halkodası binası, Abdurrahman Eroğlu isminde bir şahsa aittir. Abdurrahman Eroğlu, 5 Haziran 1950'de Genel Sekreterliğe gönderdiği şikâyet telgrafında, Yüksekova Halkodası'na aylık 19 lira 50 kuruşa kiraya verdiği binasının 16 aydan beri kirasını alamadığını ve mağdur olduğunu yazmıştır. 16 Haziran 1950 tarihli olup merkezden gelen yazıda ise, bina sahibi şahsa borcun bir an önce ödenmesine yer verilmiştir (BCA, 490 100 1717 981 1, 10; BCA, 490 100 1717 982 1, 1-3).

İlk başkanlığını Ekrem Sevükmen'in yaptığı Yüksekova Halkevi'nde Kemal Turan, Hüseyin Atabek, Fuat Bilgehan, Muhittin Güngör de başkanlık görevinde bulunmuşlardır (BCA, 490 100 1010 897 2, 5; BCA, 490 100 956 701 2, 11; Pınar, 2013: 654).

Yüksekova'da 26 Eylül 1941 yılında 200'ü aşkın halkın katılımıyla Türk Dili Bayramı kutlanmıştır. Türk Dili Bayramı vesilesiyle Kaymakam Kâzım Atakul'un yaptığı

konuşmada dikkat çeken hususlar bulunmaktadır. Yörede Kürtçe konuşan halkın kendilerini anlamamalarının acı ve çirkin olduğunu, mevcut duruma Cumhuriyetten önceki millet ve devlet idaresinin yol açtığını belirtmiştir. Kürtçe konuşma gafletinden vazgeçilmesi gerektiğini ifade eden Atakul devamında şunları söylemektedir: "... Cumhuriyet vatandaşı artık elbirliği ederek, dil meselesini halle ve bozuk Kürt dilini evinden, yuvasından, dilinden kazıyıp atmaya ve yerine ecdadının, mensup olduğu asil milletin dilini almaya, koymaya savaşmıştır, savaşmalıdır. ... Çarşıda, pazarda, dükkânda, dairede her nerede olursa Kürtçe konuşana cevap vermemeli, işini görmemeli, onu müşterek dilimizle öğretip konuşmaya mecbur etmeliyiz... Bu konuşma ile muhitte bir Türkçe konuşurma ve alıştırma savaşı açmış bulunuyorum." (BCA, 490 100 1168 101 3, 1-4).

1949 yılı birinci devresinde halkodası bünyesinde Türkçe okuma yazma kursu açılmıştır (BCA, 490 100 1055 1051 1, 14-28).

8.2. Beytüşşebap Halkodası

Hakkâri'ye bağlı kaza konumunda bulunan Beytüşşebap'ta halkodası 18 Şubat 1945 yılında açılmıştır. Halkodası binası şahıs malıdır (BCA, 490 100 956 701 2, 17; BCA, 490 100 1717 981 1, 10; BCA, 490 100 1497 103 1, 7). Binanın 1949 yılı başlarında yıkılma tehlikesi bulunduğu yapı sanat okulu mezunu Samih Oral tarafından rapor verildiğinden halkodası kapatılmıştır. Halkodasının inşası için Cumhuriyet Halk Partisi İl İdare Kurulu'nca, merkezden gönderilen 1000 lira ilgililere ulaştırılmıştır. 30 Eylül 1949 tarihli olup, Hakkâri Valiliği'nce merkeze gönderilen telgrafta, Beytüşşebap'ta ilkokul olmadığından Beytüşşebap Halkodası'nın iki odasının okula tahsisi için müsaade istenmiştir. Yazışmalar neticesinde Cumhuriyet Halk Partisi Hakkâri İl Başkanlığı, halkodasının çalışmalarına engel olmamak şartıyla isteği uygun bulmuştur (BCA, 490 100 1717 982 1, 9-20).

Ödenek imkânsızlığı nedeniyle Beytüşşebap Halkodası Ulus talebi karşılık bulamamıştır (BCA, 490 100 1242 137 3, 1). 8 Nisan 1946 ve 25 Kasım 1949 yıllarında Beytüşşebap Halkodası başkanlığında İsmail Yüzen bulunmuştur (BCA, 490 100 1717 982 1, 7-10; BCA, 490 100 940 647 1, 14). İsmail Yüzen'in başkanlık sürecine denk gelen 1949 yılı birinci devresinde halkodası bünyesinde Türkçe okuma yazma kursu açılmıştır (BCA, 490 100 1055 1051 1, 27-38).

8.3. Kılaban Halkodası

Kılaban, Beytüşşebap kazasının Goyan bucak merkezidir (BCA, 490 100 1497 103 1, 7). 1945 yılında açılan Kılaban Halkodası'na tahsis edilen bina köy malıdır (BCA, 490 100 1717 981 1, 109). Binanın bakımsızlıktan 1949 yılı kış ayında damı çökmüştür (BCA, 491 100 1497 103 1, 7-8).

Kılaban Halkodası'nca 15 Mayıs 1947'de Genel Sekreterlikten bayrak ile Atatürk ve Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün resimleri istenmiştir. Hem bayrak hem de resimler merkezden Kılaban Halkodası'na gönderilmiştir. İlgili tarihte Kılaban Halkodası'na Hüsnü Elhan başkanlık yapmıştır (BCA, 490 100 1547 295 4, 1-2).

Ocak 1949 yılında Kılaban Halkodası başkanlığını Rıza Timuçin yürütmüştür (BCA, 490 100 1055 1051 1, 32). 1949 yılı bütçesinden Kılaban Halkodası'nın genel ihtiyaçları için 200 lira gönderilmiştir (BCA, 490 100 1497 103 1, 9-13).

1949 yılı birinci devresi için Kılaban Halkodası'nca Türkçe okuma yazma kursu açılmıştır (BCA, 490 100 1055 1051 1, 23-31).

8.4. Çukurca Halkodası

Beytüşşebap ve Kılaban halkodalarında olduğu gibi 1945'te faaliyete geçen Çukurca Halkodası için Çal Halkodası ismi de kullanılmıştır. Çukurca Halkodası binası şahsa aittir (BCA, 490 100 1055 1051 1, 19-50; BCA, 490 100 1717 981 1, 10)^{ix}. Kirası ödenemediğinden sahibi tarafından onarılmayan bina, çökme tehlikesi geçirmiş ve mobilya ile eşyası bucak müdürlüğü ve jandarına karakol komutanlık dairesine yerleştirilmiştir. Şubat 1948 sürecinde Çukurca Halkodası Başkanı Konya Ereğlili Nazif Seçkin (BCA, 490 100 1497 103 1, 25), Ocak 1949 sürecinde Sözen Tek (BCA, 490 100 1055 1051 1, 48), Mart 1951 itibarıyla de Cemil Derin'dir (BCA, 490 100 1055 1051 1, 2).

Çukurca Halkodası'nda 27 Aralık 1949'da açılan Türkçe okuma yazma kursu İlkokul Başöğretmeni İbrahim Özcan tarafından verilmiştir (BCA, 490 100 1055 1051 1, 4).

8.5. Piyanis Halkodası

Hakkâri il merkezi Çölemerik kazasına bağlı Piyanis bucağında 19 Şubat 1946 yılında açılan halkodasına, açılış gününde 27 üye kaydedilmiş ve halkodası başkanlığına da Mehmet Okur seçilmiştir Piyanis Halkodası'na Livin Halkodası da denilmektedir (BCA, 490 100 956 701 2, 8-12).

8.6. Gerur Halkodası

Beytüşşebap kazasına bağlı bucak konumundaki Gerur'da halkodası 19 Şubat 1946 yılında açılmıştır. İlk açılışta halkodasına 153 üye kaydedilmiştir (BCA, 490 100 956 701 2, 8). 1949 yılı başlarında Gerur Halkodası başkanlığında Yakup Arka bulunmaktadır. Yakup Arka'nın bildirdiğine göre, açılışta lüzumlu bazı eşyalar temin edilmişse de sonradan halkodası bakımsız bırakılmış ve harap bir hal almış, hatta odanın kira bedelini kendisi karşılamıştır. Yakup Bey, odanın tam manasıyla halka açılabilmesi ve faaliyette bulunabilmesi için ödenek gönderilmesini talep etmiştir (BCA, 490 100 1497 103 1, 4).

8.7. Oramar Halkodası

Yüksekova kazasına bağlı bucak-nahiye konumunda bulunan Oramar'da halkodası 19 Şubat 1946 yılında açılmıştır. Halkodasına açılış gününde 21 üye kaydedilmiştir. Bir salon ve bir odadan ibaret olarak yapımına başlanan Oramar Halkodası için merkezden 250 lira ödenek gönderilmiştir (BCA, 490 100 956 701 2, 8; BCA, 490 100 1717 982 1, 12-16; BCA, 490 100 1144 15 2, 5).

Nisan 1948 itibarıyla Oramar Halkodası başkanlığı görevinde bulunan Kerem Baykal, halkodasının açılışından

1948 Nisanı'na kadar herhangi bir toplantı yapılmamış olduğuna vurgu yapmıştır. Kendilerinin yapacakları toplantı, eğlence ve müsamereler için para talebinde bulunmuştur. Ancak belirtilen hususlar için Cumhuriyet Halk Partisi İl İdare Kurulu'na başvurulması istenmiştir (BCA, 490 100 1497 103 1, 22-23).

9. Sonuç

Türkiye'nin ücra bir konumunda, Irak ve İran'a sınırlı bulunan, halkevlerinin etkin olduğu süreç itibarı ile imkânsızlıklarla boğuşan Hakkâri'de halkevinin teşkil edilmesi, Tek Parti iktidarının, ideolojisini yayabilme ve benimsetebilme adına kararlılığının bir göstergesidir. Ancak merkezi yönetimin kararlılığına, özellikle Hakkâri'nin de dâhil olduğu Doğudaki taşra illerinin çoğu zaman farklı nedenlerle cevap veremediği görülmüştür. Hakkâri'nin; teftiş raporlarına, halkevleri ile halkodaları çalışanlarının söylemlerine yansıyan coğrafi yapısı, hem merkezdeki halkevinin hem de bucak ve köylerdeki halkodalarının faaliyet sahasının daralmasına ve şube faaliyetlerinin sınırlı düzeyde seyretmesine yol açmıştır.

Hakkâri Halkevi ve bağlı halkodaları arasında oldukça yetersiz bir iletişim ağı mevcutken, başkan ve şube üyelerinin sık sık çeşitli nedenlerle süreklilik arz eden değişimi önüne geçilemeyen bir sorun teşkil etmiştir. Yine Hakkâri Halkevi ve bucak ile köylerdeki halkodalarının bütçe sıkıntısı yaşamaları faaliyette bulunabilme adına önemli bir engeli oluşturmuştur. Merkez bütçesinin yetersizliği karşısında çoğu zaman bağlı bulunan parti kademeleriyle işbirliği yapılarak ihtiyaçların mahallî imkânlarla karşılanması istenmiştir. Ancak mahallî imkânlar da oldukça yetersiz kalmıştır.

Doğuda teşekkül eden halkevlerinde ve halkodalarında dikkate değer bir sorun, dil mevzusuydu. Hakkâri Halkevi'nde olduğu gibi Doğudaki halkevlerinde görev alan kesim, genellikle Batıdan gelen ve başta Kürtçe olmak üzere yörenin dilini bilmeyen memurlardı. Halkın ekseriyetinin Türkçeyi bilmemesi halkevleri ve halkodalarının şubeleri vasıtasıyla halk nezdinde gerçekleştirmek istediği faaliyetleri aksatmıştır. Ayrıca dil sorunu, halkın halkevine ve halkodalarına karşı kendisini yabancı hissetmesine yol açmıştır. Türkçe okuma ve yazma kursları, dil sorununa çözüm olarak görülmesine karşın kurslara kayıtlar beklentilerin altında kalmıştır. Kurslara kayıt yapanların bir kısmının kurslara hiç devam etmemesi, devam edenlerin çoğunun da belge alabilme adına yapılan imtihanları geçememesi halkın kurslara bir bakıma iradi katılım göstermediğine kanıttır. Diğer taraftan halk içinde bulunduğu zorlu yaşam koşullarında halkevi ve halkodalarını önemseme eğiliminde olmamıştır. Halk nezdindeki böylesi bir kopukluk, kültürel ayrışmanın yol açtığı sorunları giderebilmede halkevleri ve halkodalarına düşen vazifenin icrasında sıkıntı yaratmıştır.

NOTLAR

ⁱ Altı Umde'den kasıt; 1937 yılında Devletin 1924 Anayasası'na da giren cumhuriyetçilik, milliyetçilik, halkçılık, devletçilik, laiklik ve inkılapçılık ilkeleridir (Baltacıoğlu, 1950: 59)

ⁱⁱ Zoma; yüksek dağlarda bol otlu, ağaçsız, sulak yerlerde kurulan bir nevi çadırlı karargâhtır (BCA, 490 100 658 195 1, 65).

ⁱⁱⁱ Muş Bölgesi Müfettişi Erzincan Milletvekili Feyzi Kalfagil'in Hakkâri Halkevi teftişine ilişkin 28 Aralık 1944 tarihine ait raporda, halkevinin zemin kat bir salonla iki odadan ibaret olduğu belirtilmiştir (BCA, 490 100 658 195 1, 76).

^{iv} Hatta çalışmaların yetersizliğine eleştiri mahiyetinde Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreteri Erzurum Milletvekili A. F. Tuzer şöyle demektedir: "Muhitte tatmin edici bir mahiyette olmaktan ziyade 'geri kalmış bir halkodası' manzarasını veren halkevinizin çok

çalışmaya ihtiyacı olduğunu söylemeye lüzum var mı? Belli başlı meşgaleniz halka radyo dinletmekten ibaret kalmıştır... Şubelerinizi birer ele alacak olursak hiçbirinde matlup bir verim göze çarpmadığını siz de tasdik edersiniz..." (BCA, 490 100 658 195 1, 129).

^{v20} Aralık 1940 ve sonrasındaki yazışmalarda Spor ve Ar şubelerinin birleştirildiği görülmektedir (BCA, 490 100 940 647 1, 48). Valinin göreve devamı vilayetçe talep edilmiş, ancak ilgili makamlarca uygun görülmemiştir. Halkevi başkanlığına Hakkâri Kültür Direktörü İhsan Kazandıoğlu'nun getirilmesinin daha uygun olacağı bildirilmiştir. Valilik makamı da bu doğrultuda hareket ederek İhsan Kazandıoğlu'nun halkevi başkanlığına getirildiğini beyan etmiştir (BCA, 490 100 940 647 1, 71-73).

^{vi} İdris Bora, Hakkâri Halkevi'nde 1936'dan beri Kitapsaray başkanlığını yaptığını belirtmiştir (BCA, 490 100 834 295 1, 19).

^{vii} Sosyal Yardım şubesi başkanlığını İbrahim Ümit'ten önce Yusuf Yüzen yapmıştır. Yusuf Yüzen Beytüşşebap Demokrat Parti Başkanlığı'na geçtiğinden görevinden ayrılmıştır (BCA, 490 100 834 295 1, 7).

^{viii} Belirtildiği üzere 1949 yılı bütçesinden Hakkâri Halkevi için 500 lira gönderilirken; "... Bundan böyle çalışmalarınızda talimatname imkânlarından faydalanarak mahallen gelir sağlamayı önemle göz önünde bulundurmanızı ve bütçe imkânlarıyla kayıtlı bulunan merkezin yardımlarına güvenmemenizi diler, sevgiler sunarım." denilmektedir (BCA, 490 100 1497 103 1, 20).

^{ix} Çukurca'nın asıl adı Çal olarak bilinmektedir. Çal; engabeli, dar ve çukur anlamı taşımaktadır. Halk ağzında taşlık yer, çıplak tepe, ormanlık, fundalık yer anlamına gelmektedir. Çünkü yörede, Hakkâri'nin diğer yerlerinde olduğu gibi, büyük ve çıplak kaya kütleleri ile bunların çevresinde ağaçlıklarla kaplı ormanlık alanlar bulunmaktadır (Battal, 2010: 34; Kaya, 2007: 50).

Kaynakça

Arıkan, Z. (1999). Halkevlerinin Kuruluşu ve Tarihsel İşlevi. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 6(23), 261-281.

Akyay, S. (1999). Bir Uluslaştırma Projesinin Aracı Olarak Halkevleri. *Köprü Dergisi*, (68), 48-54.

BCA, 490 100 834 295 1.

BCA, 490 100 956 701 2.

BCA, 490 100 658 195 1.

BCA, 490 100 1717 981 1.

BCA, 490 100 1497 102 1.

BCA, 490 100 1497 103 1.

BCA, 490 100 985 817 3.

BCA, 490 100 68 257 1.

BCA, 490 100 972 759 5.

BCA, 490 100 1554 332 4.

BCA, 490 100 1144 15 2.

BCA, 490 100 1625 637 2.

BCA, 490 100 985 817 3.

BCA, 490 100 940 647 1.

BCA, 490 100 1046 1019 1.

BCA, 490 100 1122 96 3.

BCA, 490 100 1055 1051 1.

BCA, 490 100 1229 91 1.

BCA, 490 100 1010 897 2.

BCA, 490 100 1023 936 3.

BCA, 490 100 460 1888 4.

BCA, 490 100 1242 137 3.

BCA, 490 100 1717 982 1.

BCA, 490 100 1168 101 3.

BCA, 490 100 1547 295 4.

Arık, R.O. (1947). *Halkevlerinde Müze, Tarih ve Folklor Çalışmaları Kılavuzu*, Ankara.

Baltacıoğlu, İ.H. (1950). *Halkın Evi*, Ankara: Ulus Basımevi.

Battal, Ö. (2010). *Hakkâri İlinin Sosyal, Ekonomik ve Kültürel Yapısı (1950-2010)*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.

CHP, (1935). *Halkevleri Talimatnamesi*.

CHP, *Geçen Yılda Halkevleri Nasıl Çalıştı, 1937 Yıldönümü Broşürü*,

CHP, (1941). *Halkevleri ve Halkodalarının 1940 Çalışmaları*, Ankara.

CHP, (1945). *1945 Yılında Halkevleri ve Halkodaları*, (Broşür), Ankara.

CHP, (1950). *18. Yıldönümünde Halkevleri ve Halkodaları* (Broşür), Ankara: Ulus Basımevi.

Çağlayan, E. (2015). Halkevlerinin Vilayet-ı Şarkiyye'deki Faaliyetleri (1932-1951), *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 10/9 Summer 2015, ss. 105-126, Doi: 10.7827/TurkishStudies.8571.

Çeçen, A. (2000). *Atatürk'ün Kültür Kurumu Halkevleri*, İstanbul: Cumhuriyet Yayınları.

Durukan, A. Uraz, T.U. (2008). Cumhuriyetin Kültür Kurumu Olarak Halkevi Binaları, *itüdergisi/a*, 7 (1), 38-49.

Kaya, A. M. (2007). *Sosyal ve Kültürel Yönleriyle Hakkâri*. Yüksek Lisans Tezi, Kayseri: Erciyes Üniversitesi.

Köprülü, M. F. (1940). Halkevlerinin İctimai Rolü, *Ülkü Milli Kültür Dergisi*, C. 14.

Pınar, M. (2013). Doğu'da Unutulmuş Bir Kültür Ocağı: Van Halkevi. *Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Dergisi*, 2 (1), 3-23.

Pınar, M. (2013). Hakkari (Çölemerik) Halkevi, VII. *Uluslararası Van Gölü Havzası Sempozyumu*, 4-7 Ekim 2011, Bitlis Eren Üniversitesi Yayınları, 650-661.

Resmi Gazete, 4 Ocak 1936, No: 3197.

Sarınay, Y. (2008). *Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları*, Ankara: Ötüken Yayınları.

Toksoy, N. (2007). Halkevleri Bir Kültürel Kalkınma Modeli Olarak, Ankara: Orion Yayınevi.

Ülkü Milli Kültür Dergisi, (1944). 7 (75).

Üstel, F. (2010). *İmparatorluktan Ulus-Devlete Türk Milliyetçiliği: Türk Ocakları (1912-1931)*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Zeyrek, Ş. (2006). *Türkiye'de Halkevleri ve Halkodaları*, Ankara: Anı Yayıncılık.